

ZHODNOCENÍ PROJEKTU CASLIN A VÝHLEDY

Vojtěch Balík

1. Principy CASLIN

Projekt CASLIN (tzn. Czech And Slovak Library Information Network) se zakládá na universálně pojaté koncepci knihovnictví jako zprostředkovatele určitého druhu služeb, které jsou odezvou na společensky významnou poptávku: knihovny mají podporovat rozvoj vědy, vzdělání a lidské kultury tím, že poskytují informační služby z dokumentů; v podstatě mají umožnit výkon jednoho ze základních občanských práv – práva na informace.

Jak známo, CASLIN vznikl dohodou resp. prohlášením o společném zájmu z 11. listopadu 1991 (Společný záměr, Statement of Intent) ředitelů čtyř největších tehdy ještě československých knihoven, a to Národní knihovny v Praze, Slovenské národní knihovny při Matici slovenské v Martině, Moravské zemské knihovny v Brně a Univerzitní knihovny v Bratislavě. Dlužno ovšem připomenout, že již rok předtím se tyto ředitelé dohodli na spolupráci a společném postupu v některých podstatných otázkách týkajících se základních úkolů a postavení knihoven obecně a že již v průběhu roku 1991 se tato vůle ke společnému postupu stala významným předpokladem a zárukou možného budoucího projektu konkrétní spolupráce, a tedy důvodem zájmu ze strany americké Mellonovy nadace.

Jak je v dokumentu uvedeno doslova, společným záměrem zúčastněných knihoven je položit pevné základy celostátní knihovní sítě poskytující domácím i zahraničním uživatelům snadný, rychlý a bezbariérový přístup k informacím uloženým v knihovnách a informačních střediscích. Cílem zavádění moderní informační technologie do knihoven má pak podle dohody být

- orientace na služby veřejnosti
- podstatné zlepšení přístupu k sekundárním dokumentům, které povede k podstatnému zvýšení využívání primárních dokumentů jak v jednotlivých knihovnách, tak přes meziknihovní výpůjční službu
- posílení spolupráce/dělbý práce v domácím i mezinárodním měřítku
- výrazný nepřímý účinek na koordinaci akvizice i dalších činností (mikrofilmování aj.)

Dále má v dokumentu klíčový význam základní prohlášení o síti: Celostátní knihovní síť bude od počátku budována jako integrovaný kooperační systém založený na sdílené katalogizaci a využití centrálně zpracované národní produkce. Národní centra, tj. národní knihovny, mají hlavně zabezpečit bibliografické zpracování své národní produkce a postupně vytvářet souborný katalog všech participujících institucí. Předpokladem splnění záměru a stanovených cílů je dodržení určitých požadavků, a to

- Systém bude otevřený pro každou další instituci a jejich prostřednictvím budou jeho služby přístupny komukoliv. Proto bude dodržovat všechny příslušné normy a doporučení ([UNI]MARC, ISBD, ISO/OSI, ISO/CCL, znakové soubory ISO atd.
- Pro uživatele pracující ve Výměnném formátu umožní systém obousměrné předávání/přebírání záznamů.
- Systém bude přístupný po běžné telefonní síti, po veřejné datové síti a po síti interaktivní elektronické pošty.

2. Současný stav

Jak pokročila realizace projektu? Účastníci CASLIN dospěli k některým zásadním společným rozhodnutím, kterými naplňují jak zásadní směry dané dohodou, tak naposledy citované požadavky. Současný stav realizace projektu je v hlavních obrysech následující:

Základním úkolem bylo rozhodnout se pro určitý integrovaný knihovnický systém: CASLIN vybral na základě dlouhodobého expertního řízení a výsledků veřejné soutěže systém ALEPH izraelské firmy ExLibris, který (spolu s následně vybranou výpočetní technikou firmy Digital Equipment Corp.) poskytl nejlepší odezvu na požadavky projektu. Byla ukončena etapa lokalizace systému v národním jazykovém prostředí každé z republik. Na konci roku 1994 vydala Národní knihovna český překlad uživatelsky významných kapitol příručky ALEPH, další části budou postupně doplňovány. Ve všech čtyřech knihovnách se systém prakticky zavádí v definitivní systémové verzi a technické konfiguraci, a to se zhodnocením vlivů, zkušeností a specifík jednotlivých knihoven. Ve všech čtyřech knihovnách CASLIN byla zprovozněna lokální síť, i když s různou mírou místních spíše technických problémů. Znamená to, že v každé z knihoven byly nasazeny alespoň některé z modulů systému ALEPH, přinejmenším všude modul katalogizace a akvizice: v různé míře je již funkční linka zpracování dokumentů.

Po zvážení optimálních podmínek pro spolupráci v síti se CASLIN jednoznačně rozhodl pro síť INTERNET (resp. CESNET a SANET) a s ní spjatý protokol TCP/IP a operační systémemovou platformu UNIX jako nejvhodnější prostředky pro spolupráci v síti. Testuje se spolupráce v souborném katalogu (sdílená katalogizace) po INTERNETu; výsledky jsou uspokojivé, avšak

zásadním problémem, jehož řešení je mimo vliv knihoven, je nízká kvalita telekomunikačního spojení resp. malá prostupnost linek. To se může stát výrazně limitujícím faktorem realizace projektu CASLIN či obecně spolupráce knihoven, které jsou na ni již připraveny do značné míry i mimo resort školství: v závěru loňského roku obdržely všechny státní vědecké knihovny, Moravská zemská knihovna a Národní knihovna od Ministerstva kultury prostředky na úhradu poplatků za 2leté používání INTERNETu resp. domácí sítě CESNET a na základě toho uzavřely (též za účasti Národní lékařské knihovny) společně smlouvu o účelovém sdružení prostředků a pověřily Národní knihovnu garantovat projekt a zastupovat skupinu ve smluvním vztahu vůči ČVUT. Problém malé prostupnosti linek se však netýká jen knihoven: obecně v mezinárodním kontextu se může stát příčinou odstavení České republiky na vedlejší cestu mimo budované informační dálnice. Nejen knihovny, ale i všechny další instituce, pro něž představuje telekomunikační síť elementární podmínku spolupráce, resp. jejich zřizovatelé, by měli vznést důrazný apel k příslušnému resortu na zajištění vysoké kvality a prostupnosti telekomunikační sítě.

Pokud jde o plnění smluvního vztahu s obchodním partnerem – izraelskou firmou ExLibris, projednávají se jednotlivé položky přejímacích protokolů, tzv. Akceptancí. Protože je nutno řešit některé problémy či nedostatky systému, z nichž část je důsledkem nesplnění předem definovaných požadavků, bylo dohodnuto, že systém zatím nebude zaplacen do plné výše celkové smluvné částky a zbývající částka bude vyrovnána až po dopracování systému firmou. Také poplatky za údržbu SW budou v roce 1995 o to sníženy a pro rok 1996 budou ještě uhrazeny z grantu Mellonovy nadace. Pro rok 1996 pak musejí knihovny CASLIN počítat s částkou na poplatky za údržbu SW již ve svých rozpočtech.

Další významnou a obtížnou kapitolou je zpracování bibliografických dat. CASLIN se jednoznačně přihlásil k dodržování mezinárodních standardů, norm a doporučení tím, že se rozhodl definitivně pro bibliografický výměnný formát UNIMARC, katalogizační pravidla AACR2 a doporučení ISBD. Katalogy knihoven a souborný katalog CASLIN se bude podle dohody mezi současnými účastníky CASLIN plnit bez vzájemných kompenzací ze tří zdrojů: jsou to

- a) záznamy ve strojem čitelné podobě, které jsou už nyní k dispozici z předchozích automatizovaných systémů: vytvořené konverzní programy již umožnily převést do ALEPHu záznamy z různých formátů a jejich verzí, tj. z ASNBK a MAKs v Národní knihovně, z TINLIBu v úpravě pro Moravskou zemskou knihovnu, ze Systému Národní bibliografie (později IKIS) ve Slovenské národní knihovně a z vlastního systému na databázi Magic v Univerzitní knihovně v Bratislavě;

- b) záznamy, které vznikají zpracováním běžného přírůstku: zde je vhodné připomenout, že zpracování národní produkce dokumentů je úkolem především národních knihoven, tj. národních center CASLIN, přičemž nejcennějšími hodnotami této služby jsou přesnost, úplnost a včasnost. Mnohé se v té věci již podařilo. Pokud jde o časové hledisko, Národní knihovna dospěla ve zpracování domácí produkce pro národní bibliografii téměř ke stavu aktuálnosti (viz např. vydání národní bibliografie na CD-ROM s měsíčními aktualizacemi), nicméně jde stále jen o aktuálnost relativní, tj. vůči datu dodání exempláře dokumentu, z něhož se záznam vytváří, do knihovny, nikoli vůči datu jeho vydání resp. jeho příchodu na trh. Včasnost dodávání povinného výtisku zůstává tedy limitujícím faktorem, zakotveným i v novém zákoně o neperiodických publikacích, který vejde v účinnost počátkem příštího roku; sice se podstatně redukuje počet povinně odevzdávaných exemplářů, což by spolu se zostřenými sankcemi snad mohlo zvýšit kázeň vydavatelů, nicméně maximální lhůta dodání povinného výtisku je stanovena do 30 dnů po dni vydání publikace. Národní knihovna ovšem nemůže kvůli včasnosti národní bibliografie opatřovat výtisk jinou cestou, tj. např. jej nakupovat. Ukazuje se, že bude nutné na rozhodujících místech opět zahájit jednání ve věci povinného výtisku a tento stav pokud možno změnit, nejlépe prosazením termínu pro odevzdání povinného výtisku ještě před uvedením publikace na trh (jako je tomu např. ve Francii). Problémem je však také neúplnost národní registrující bibliografie, proto by bylo velmi žádoucí uvést do života kooperační systém pro zpracování knih, podobně jako je tomu u zpracování seriálů a článků: regiony by měly poskytovat spolehlivé informace o regionální produkci. Státní vědecké knihovny sice byly novým zákonem zbaveny práva na úplný povinný výtisk, ale právě proto, že nakladatelé budou muset odevzdávat jen pět exemplářů, přičemž pátý bude výtisk regionální, je snad možno doufat ve zlepšení jejich kázně, a tím i úplnosti povinného výtisku;
- c) záznamy, které budou produktem retrospektivní konverze katalogů: cílem je dosáhnout pokud možno brzkého zpřístupnění co nejobjemnějšího retrospektivního souboru dat, což je jak známo nesmírně náročný a nákladný úkol. Racionální cesta je soustředit se převážně na retrokonverzi hlavních katalogů Národní knihovny resp. minulých etap národní bibliografie, a to proto, že pro všechny knihovny právě tento materiál představuje zdroj dat pro zpřístupnění převážné části jejich fondů. Projekt převodu generálního katalogu universálního fondu NK, který rozvrhuje celý proces na tři etapy, z nichž první umožní velmi brzy využití počítače pro vyhledávání v katalogu už před vlastním vytvořením

databáze, obdržel grant od Mellonovy nadace a s dodatečnou podporou z prostředků určených na dofinancování CASLIN se nyní už rozbíhá (v dalším odkazují na několik detailních již publikovaných příspěvků). Pokud jde o retrospektivní konverzi katalogů CEZL, kterou předpokládal Společný záměr citovaný v úvodu, po analýze jsme v Národní knihovně rozhodli o převodu souborného katalogu periodik, který je ve strojem čitelné podobě budován již dvacet let a jehož převod je reálný a možný. Na druhé straně, v případě souborného katalogu monografií, který existuje a je dosud budován pouze v listkové podobě (data však už jsou resp. mohou být dodávána na strojem čitelných nosičích), jsme po vyhodnocení výsledku analýzy rozhodli jeho retrokonverzi nepodnikat, nýbrž zahájit budování souborného katalogu integrací strojem čitelných dat a katalogů účastnických knihoven CASLIN.

Určitou speciální iniciativou v rámci projektu CASLIN je podpora technické vybavení technologických linek mikrografického zpracování dokumentů s cílem umožnit, aby se existující sbírky mikromedií mohly stát součástí tzv. EROMM – Evropského registru (de facto souborného katalogu) mikrografických dokumentů. K tomu je třeba vytvořit záznamy dokumentů na mikromediích. V souborném katalogu CASLIN pak budou k dispozici pro informaci jak čtenářům, tak také každé instituci, která bude volit tuto cestu ochrany svého fondu.

Nicméně k podstatě projektu CASLIN patří spolupráce v souborném katalogu. Problematice souborného katalogu bude věnován speciální příspěvek obsahující všechny potřebné detailní informace. Zde stručně jen tolik, že Národní knihovna připravila již všechno potřebné k zahájení jeho provozu; zkušebně po určitou dobu již přijímá pro souborný katalog záznamy ve Výměnném formátu, provádí jejich údržbu a úpravy v MAKSu a periodicky aktualizuje na ALEPHu. Dnes je vystavována v síti část souborného katalogu zahraničních periodik a adresář CEZL v ALEPHu. Ještě je potřeba úplně dokončit projekt organizační podoby a smluvních vztahů, práv a povinností při spolupráci na budování a využívání souborného katalogu včetně účtovacích mechanismů. Jako klíčový a nejobtížnější problém se ukázalo shodnout se na podobě záznamu pro souborný katalog, o čemž dosud probíhají jednání.

3. Budoucí spolupráce

Tolik v přehledu o dosavadním stavu realizace projektu. Jak bude pokračovat budoucí spolupráce v rámci CASLIN? Především je třeba mít na mysli, že z formálně-právního hlediska je ve skutečnosti to, co se označuje CASLIN, stále jen konsorciem založeným na dohodě čtyř knihoven (dvou českých a dvou slovenských) realizujících konkrétní projekt, který je dosud

dotován grantem Mellonovy nadace a Pew Charitable Trusts. Účastníci mají mezi sebou trojí druh vazby a závazků:

- 1) čtyřstrannou vzájemnou dohodu (Společný záměr)
- 2) společný závazek vůči Mellonově nadaci a Pew Charitable Trusts: čerpání grantu, které tyto subjekty skupině CASLIN udělily, je podmíněno realizací projektu CASLIN způsobem a za podmínek stanovených předloženým projektem
- 3) smlouvu s firmou ExLibris – dodavatelem integrovaného knihovnického systému ALEPH, v níž je sice skupina čtyř knihoven nazývána souhrnně CASLIN, ale smluvním partnerem je každá z nich zvlášť

CASLIN jakožto projekt spolupráce v síti má dnes už i institucionální zakotvení ve formě pověření ve Statutu Národní knihovny ČR podepsaném ministrem kultury v únoru letošního roku, podle něž je Národní knihovna národním centrem CASLIN (Česká a slovenská knihovní informační síť) a koordinačním pracovištěm pro jednotnou aplikaci příslušných standardů a norem. Konkrétní aplikace tohoto ustanovení v organizačním řádu NK vyústila v ustavení samostatného Útvary pro CASLIN, který jako výkonný orgán realizace projektu CASLIN pod řízením hlavního manažera projektu koordinuje spolupráci uvnitř projektu v ČR a v rámci projektu i se SR, koordinuje zavádění společného systému ALEPH v knihovnách, které jsou účastníky projektu, zajišťuje jednání s dodavatelem systému, resp. subdodavatelem techniky pro realizaci projektu, koordinuje práci odborných pracovních skupin CASLIN, zajišťuje organizačně provoz sítě a zajišťuje sekretariát realizace projektu včetně přípravy podkladů pro jednání rozhodujících orgánů CASLIN. Jestliže uvedený objem činností byl jen jednou z oblastí činnosti a zodpovědnosti doposud jediného ředitele jediného útvaru, který současně zajišťoval automatizaci Národní knihovny, programovou podporu a aplikace pro knihovní systém, je z toho patrné, do jaké míry už bylo urgentní novým způsobem rozčlenit útvary Národní knihovny a toto enormně soustředěné zatížení racionálně distribuovat.

Jak se dosud vyvíjela organizace a řízení projektu, jak vypadaly vzájemné dohody o pravidlech jednání? V dokumentu Společný záměr, z něhož bylo v úvodu citováno, se procedury a způsoby společného rozhodování týkají jen tři prohlášení: prvním je závazek vybrat dodavatele integrovaného systému cestou veřejné soutěže a s pomocí nezávislé konzultace. Další dvě ustanovení se týkají způsobu budoucí spolupráce:

- Detailní postup jednotlivých kroků, nepředvídané okolnosti a další postup po splnění uvedeného záměru bude dohodnut a schvalován rovněž vždy společně.

- Pro dosažení shody v dalším využívání a rozvoji sítě je třeba založit Asociaci českých a slovenských knihoven jako platformu pro trvalé dohadování a koordinaci.

V první etapě do konce roku 1993 bylo postavení a složení orgánů CASLIN následující: rozhodujícím tělesem byla čtyřčlenná Rada ředitelů, tj. statutárních představitelů právnických osob, které společně (na základě výše uvedených vzájemných závazků) tvořily konsorcium, v čele s předsedou. Doporučujícím a současně výkonným orgánem byla osmičlenná Rada expertů složená z manažerů projektu a systémových knihovníků z každé knihovny v čele s hlavním manažerem; tato expertní rada kromě jiného také provedla výběr a doporučila integrovaný systém pro projekt. Protože spektrum odborných otázek a expertních prací na projektu se neustále rozšiřovalo a přesáhlo již možnosti malé skupiny expertů, byla na počátku roku 1994 ustavena širší Rada ředitelů a manažerů CASLIN k projednání a rozhodnutí všech otázek společně. Rada expertů byla zrušena a nahrazena tematickými odbornými pracovními skupinami, a to pro jmenné zpracování, věcné zpracování, souborný katalog, retrospektivní konverzi katalogů, pro techniku, pro mikrografii a konečně pro implementaci ALEPH. Účelem i důsledkem tohoto opatření bylo mj. zapojit širší skupinu odborníků z knihoven CASLIN do problémů a podpořit jejich profesní růst tím, že budou zodpovědni za přípravu odborných podkladů a doporučení pro rozhodnutí s důsledky pro celou spolupracující komunitu. Navíc byla vedoucím jednotlivých pracovních skupin dána pravomoc podle uvážení přizvat k práci ve skupině i odborníky z dalších institucí. Režim, frekvence a způsob práce jednotlivých pracovních skupin byl různý: některé se scházejí resp. komunikují velmi intenzivně, jiné po dohodě přerušily svou činnost jako už neaktuální (skupina pro techniku) nebo věcně už bezpředmětnou (skupina pro retrospektivní konverzi). Skupina pro implementaci ALEPH se bude se souhlasem Rady CASLIN transformovat ve sdružení uživatelů ALEPH s tím, že do konce roku 1995 bude koordinátorem NK a v říjnu t.r. by měla být projednána další spolupráce. Sdružení uživatelů ALEPH by bylo dobrovolné a otevřené, bez finančních vkladů.

Mezitím mnohé knihovny v ČR i v SR začaly intenzivně projevoval zájem o spolupráci v rámci CASLIN. Mezi některými z nich v roce 1994 také do různé míry vykrystalizovaly už některé konkrétní projekty meziknihovní spolupráce v sítích deklarující se otevřeně jako subsystemy CASLINu; Mellonova nadace pak projevila ochotu (v rámci nové iniciativy se souhrnným názvem CASLIN+) předložené projekty posoudit a příp. financovat. Jsou to projekty:

LINCA (Library Information Network in the Czech Academy of Sciences) – mnohostranná kooperace knihoven vědeckých ústavů ČAV a vytvoření souborného katalogu v KNAV; projekt v letošním roce již obdržel grant ve výši 350 tis. USD;

MOLIN (MORavian Library Information Network) – čtyřstranná kooperace Státní vědecké knihovny a knihovny University Palackého v Olomouci, Moravské zemské knihovny a knihovny Masarykovy university v Brně; projekt je v přípravě;

KOLIN (KOšice Library Information Network) – trojstranná kooperace knihovny University P.J.Šafárika, knihovny Technické university a Státní vědecké knihovny v Košicích; projekt je v přípravě.

Je zde tedy už velká skupina subjektů zainteresovaných na spolupráci v rámci CASLIN, nicméně s různým stupněm skutečné vazby na něj. Dnes tedy ve vztahu ke CASLIN lze rozlišit knihovny, které

- a) čerpají z grantu na realizaci projektu CASLIN (konsorcium),
- b) v rámci CASLIN Plus realizují projekt na základě už přiděleného grantu, nebo připravují projekt k předložení,
- c) projevují předběžně zájem o spolupráci v rámci CASLIN.

Pro současnou a zejména budoucí spolupráci je třeba si vyjasnit vzájemné vztahy a optimální organizační platformu, jinými slovy prostor, v níž spolupráce bude probíhat.

Pokud jde o knihovny v rámci tzv. CASLIN+ a současný vztah k nim, byly přizvány ke společným poradám a staly se od loňského prosince řádnými členy Rady ředitelů a manažerů CASLIN, avšak zatím s tou úpravou, že po dobu, kdy trvá financování projektu CASLIN z prostředků grantu uděleného na základě konkrétní dohody čtyř ředitelů, může být při rozhodování o věcech, které s tímto financováním přímo souvisejí, hlas představitelů uvedených projektů CASLIN Plus pouze poradní. Zástupci CASLIN+ jsou členy pracovních skupin CASLIN.

K ostatním knihovnám zatím nebyla žádná forma vztahu ustavena, nicméně faktická účast je možná, jak bylo zmíněno, na odborné práci, a kromě toho na některých školicích podnicích CASLIN.

Rokem 1995 skončí čerpání prostředků z grantu uděleného Mellonovou nadací na původní projekt CASLIN. Skončí tedy zmíněné závazky čtyř knihoven vůči Mellonově nadaci. Vůči dodavateli systému pak po přijetí všech modulů systému zbudou závazky v podobě podmínek a smluvních lhůt. CASLIN začne „žít svým životem“, účastníci budou vázáni pouze základní dohodou o Společném záměru z roku 1991. Pod značkou CASLIN nebude možno už vidět v úzkém slova smyslu jen čtyřčlennou skupinu knihoven se závazkem vůči zahraničním nadacím: bude to koncept spolupráce v síti, popsáný základním způsobem v dohodě o Společném záměru, který už nabyl své základní konkrétní technické a organizační podoby a očekává svůj rozvoj a vlastní uskutečnění tím, že se k němu připojí další knihovny. Jako nosný a reálný koncept byl ostatně také uznán orgánem státní správy – Ministerstvem kultury ČR,

kteře jednak poskytlo prostředky na dofinancování projektu CASLIN a na poplatky za užívání sítě INTERNET pro jím řízené knihovny, jednak zakotvením zmíněného pověření ve Statutu Národní knihovny položilo pro CASLIN institucionální zárodek, a konečně v podobě návrhu Program rozvoje knihoven jako součást rozvoje informačních dálnic ČR navrhlo vládě ČR program systematické podpory knihoven, aby byly schopny se začlenit do spolupráce v síti, jejímž je CASLIN základem.

Budoucí spolupráce může mít různé podoby. Může se odvíjet pouze ze zcela pragmatického základu daného pravidly spolupráce resp. sdílení souborného katalogu a tak říkajíc se nenutit do zastřešujících smluvních či spolkových vztahů. Výhodou by snad bylo, že veškerá administrativa a organizační práce by měla své centrum pouze v příslušných útvech Národní knihovny, ovšem za předpokladu, že i do budoucna, kdy se bude provoz souborného katalogu rozvíjet a bude si vyžadovat zvyšující se náklady, knihovna bude stále moci počítat ve svém rozpočtu se státní dotací na tento účel, anebo budou provoz pokrývat dostatečně vysoké úhrady za odebírané záznamy. Nevýhodou je však právě fakt, že nejen správa katalogu, ale i jeho finanční otázky a rozhodování o dalším rozvoji a všech věcech souborného katalogu by bylo institucionálně jen v rukou Národní knihovny, která by takto byla jen jednostranně producentem určité služby. Souborný katalog tak nebude společným zájmem a společným dílem.

Subjekty, které se hlásí ke spolupráci v rámci CASLIN, projevují tím souhlas s principy Společného záměru: jejich záměrem, vůlí a zájmem je spolupracovat na budování a využívání společného zdroje informací a podílet se také na dalších efektech a výhodách, které z toho vyplývají. Uskutečnění cílů projektu by tudíž mělo být bráno jako společné dílo, na něž by měly mít všechny zainteresované subjekty rovnou míru vlivu. Forma jejich vzájemného vztahu by tedy měla mít charakter partnerství. Rozhodnutí pro určitou právní formu vzájemného vztahu by mělo vycházet právě z podobné úvahy, která povede k ujasnění důvodu sdružování. Je možno uvažovat v různých směrech:

varianta a)

Společným záměrem subjektů je uskutečnění společného konkrétního cíle, možno říci projektu, který je předem znám včetně rozpočtu nákladů a potřeby práce atd. Jde o budování něčeho společného, co přináší všem zúčastněným konkrétní užitek, něco, co potřebují, ale na co nemají sami dostatečné prostředky, anebo co jim pomáhá ušetřit prostředky (např. na katalogizaci vlastními silami, jestliže se totéž katalogizuje jinde nebo může katalogizovat na jednom místě). Má-li společný zájem tyto rysy, pak se může nejlépe realizovat ve vztahu spolupodílení, kdy se každý subjekt zúčastní takového podniku se svým individuálním plnohodnotným závazkem. Jako svůj podíl

na uskutečnění konkrétního cíle vloží konkrétní sumu práce či majetkových hodnot a bude tak plně zainteresován na tom, aby bylo cíle opravdu dosaženo, ale také na to bude mít vliv. Takovýto druh společného zájmu vede k ustavení skupiny dvou a více subjektů spojených smlouvou o sdružení k dosažení sjednaného účelu, jak to stanovuje Občanský zákoník v §829 a násl. Tento typ sdružení nemá jako takový právní subjektivitu, tu má však každý z účastníků jakožto právnická osoba, proto také k zastupování sdružení navenek může být pověřen jeden z nich. Každý z účastníků tohoto typu sdružení je povinen vyvíjet činnost, resp. poskytnout hodnoty k dosažení sjednaného účelu tak, jak bylo stanoveno ve smlouvě. Závazky ze smlouvy o sdružení jsou vymahatelné stejně jako závazky z ostatních smluv. Příslušnost ke sdružení se zakládá na uzavření smluvního vztahu, které je umožněno každému, kdo je ochoten a schopen plnit podmínky smlouvy (což dává právě podpisem najevo). O schválení vstupu do sdružení se tedy nerozhoduje na žádném gremiu a nežadá se o členství podáváním přihlášky. V případě CASLIN by předmětem takové smlouvy, tj. společným cílem, jehož má být dosaženo, byly principy a cíle vyjádřené ve Společném záměru, který podepsali ředitelé čtyř knihoven CASLIN v roce 1991, a dále pravidla (nebo závazek dodržovat pravidla) souborného katalogu CASLIN jakožto vlastní a konkrétní základ spolupráce. Bylo by věci dohody a smlouvy, jak by si sdružení upravilo pravidla jednání a činnosti. V případě, že by bylo početnější, by si mohlo zvolit radu, do níž by bylo vhodné také přizvat zvnějšku některé vlivné osobnosti, a dále pověřit jednoho z partnerů zastupováním navenek, ustavit výkonné a administrativní těleso nebo tím jednoho z partnerů pověřit, ustavit expertní skupinu či skupiny apod. Podpis smlouvy, jímž se jednotlivé subjekty budou přidávat ke sdružení CASLIN, bude zavazovat k dodržování principů a dohod vyplývajících ze smlouvy, ale nikoli bránit komukoli v jakýchkoli dalších iniciativách ke kooperacím, pokud nebudou s principy smlouvy v rozporu.

varianta b)

Je-li třeba, aby se skupina subjektů stala právnickou osobou, je možnou variantou vytvoření zájmového sdružení právnických osob podle §20f Občanského zákoníku. Jinak je toto řešení také vhodné ke sdružení pro dosažení konkrétního účelu, má však práva a povinnosti vůči vnějšku a společný majetek, jímž odpovídá za případné nesplnění svých závazků. Musí být zaregistrováno včetně zakladatelské smlouvy, stanov, zápisu z ustavující schůze atd.

varianta c)

Pokud je společným záměrem subjektů spíše hájení a prosazování společných zájmů a programů, organizování a společné pěstování určité činnosti, pak se takto charakterizovaný zájem realizuje ve vztahu podpory určité činnosti či programu a formálně je vyjádřen členstvím ve společenství typu občanského sdružení podle zákona č. 83/1990, o sdružování občanů. Jde spíše o záva-

zek vůči kolektivu vyjádřený přihláškou a zpravidla členskými příspěvky. Sdružení rozhoduje o tom, zda nový žadatel o členství bude či nebude přijat. Vzájemný závazek členů asociace má kolektivní charakter a platí jen uvnitř daného kolektivu, navenek není právně vymahatelný. Jedinou sankcí je zbavení členství. Vykonávání vlivu na činnost asociace ze strany členů je upraveno stanovami a zpravidla má charakter většinového hlasovacího mechanismu. Členský příspěvek bývá paušální, není podílem na konkrétních nákladech na určitý cíl. Asociace je právnickou osobou, zastupuje ji pověřená osoba/osoby a činnost vykonává stanovené gremium (výbor apod.). Ke svému vzniku potřebuje registraci u příslušného úřadu, k čemuž musí předložit statut s povinnými údaji a strukturou.

Rada CASLIN se možnou podobou budoucí spolupráce v rámci CASLIN několikrát zabývala. Naposledy posuzovala konkrétní návrh smlouvy o sdružení prostředků k dosažení společných záměrů. Byly oceněny některé výhody tohoto řešení: vzájemný právní vztah na základě řádné smlouvy a tím závaznost pro každý subjekt, neomezený a nikým neovlivnitelný přístup dalších smluvních partnerů (neschvaluje se členství u nově přistupujícího, je to záležitost smluvní), flexibilita ve vzájemném dohadování o případných změnách a doplňcích smlouvy. Na druhé straně je nevýhodou pro knihovny, které jsou nesamostatnými součástmi jiných institucí, např. universitní knihovny, že smluvním partnerem může být zásadně jen právnická osoba. Rada odložila další jednání o formě sdružení s tím, že v případě CASLIN jde o sdružení mezinárodní a je tudíž třeba prověřit, zda existuje analogie v zákonech obou republik, pokud jde o sdružování, vyjasnit otázku možné existence a fungování sdružení přes hranice a dohodnout se na tom, který z obou právních systémů bude pro smlouvu řídicím.

Stav realizace projektu CASLIN je zralý natolik, že mluvit o formách budoucí spolupráce je dnes už žádoucí. Bude užitečné znát názor knihoven a brzy začít věcnou diskusí.